

**BAHOLASH NATIJALARI ASOSIDA RIVOJLANTIRUVCHI TAHLIL
METODIKASINI ISHLAB CHIQISH****Gulbahor Uvayzova**

OXU magistranti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18329910>

Annotatsiya. Ushbu maqolada baholash natijalari asosida rivojlantiruvchi tahlil metodikasini ishlab chiqish masalasi o'rganildi. Tadqiqotda nazariy tahlil, taqqoslash, empirik kuzatuv va statistik ishlov berish usullari qo'llanildi. Buxoro viloyatidagi ta'lim muassasalarida o'tkazilgan tajribalar natijasida baholash jarayonining tahliliy va rivojlantiruvchi funksiyasi yetarli darajada ishlatilmayotgani aniqlandi. Taklif etilgan to'rt bosqichli metodika (diagnostika, tahlil, individual rivojlanish rejalari, monitoring) qo'llanganda o'quvchilarning o'zlashtirishi 12,4% ga oshdi, xatolar soni 18% ga kamaydi. Metodika baholash samaradorligini oshirish va o'quvchilarning individual rivojlanishini qo'llab-quvvatlashda muhim ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: baholash, rivojlantiruvchi tahlil, formativen baholash, diagnostika, individual rivojlanish, monitoring, feedback, ta'lim sifati, kompetensiya, pedagogik tahlil.

**РАЗРАБОТКА МЕТОДОЛОГИИ АНАЛИЗА РАЗВИТИЯ НА ОСНОВЕ
РЕЗУЛЬТАТОВ ОЦЕНКИ**

Аннотация. В данной статье рассматривается вопрос разработки методики анализа развития на основе результатов оценки. В исследовании использовались методы теоретического анализа, сравнения, эмпирического наблюдения и статистической обработки. В результате экспериментов, проведенных в образовательных учреждениях Бухарской области, было выявлено, что аналитико-развивающая функция процесса оценки используется недостаточно. При использовании предлагаемой четырехэтапной методики (диагностика, анализ, индивидуальные планы развития, мониторинг) обучаемость учащихся повысилась на 12,4%, а количество ошибок снизилось на 18%.

Методика играет важную роль в повышении эффективности оценки и поддержке индивидуального развития учащихся.

Ключевые слова: оценка, анализ развития, формирующее оценивание, диагностика, индивидуальное развитие, мониторинг, обратная связь, качество образования, компетентность, педагогический анализ.

**DEVELOPMENT OF A DEVELOPMENTAL ANALYSIS METHODOLOGY BASED
ON EVALUATION RESULTS**

Abstract. This article examines the issue of developing a developmental analysis methodology based on assessment results. The study used theoretical analysis, comparison, empirical observation, and statistical processing methods. As a result of experiments conducted in educational institutions in the Bukhara region, it was found that the analytical and developmental function of the assessment process is not being used sufficiently. When using the proposed four-stage methodology (diagnostics, analysis, individual development plans, monitoring), student learning increased by 12.4%, and the number of errors decreased by 18%.

The methodology is important in increasing the effectiveness of assessment and supporting the individual development of students.

Keywords: assessment, developmental analysis, formative assessment, diagnostics, individual development, monitoring, feedback, quality of education, competence, pedagogical analysis.

Kirish Ta'lim jarayonida baholash o'quvchilarning bilim, ko'nikma va kompetensiyalarini aniqlash, o'qitish sifatini baholash hamda o'quv jarayonining samaradorligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Zamonaviy pedagogik qarashlarda baholash faqat natijani qayd etish vositasi emas, balki o'qitish jarayonining ajralmas va faol tarkibiy qismi sifatida talqin qilinadi [1]. O'qitish jarayonida qo'llaniladigan baholash tizimi o'quvchilarning rivojlanish dinamikasini ko'rsatadi, ularning mustaqil fikrlashi, muammolarni hal etish ko'nikmalarini rivojlantiradi, shuningdek, motivatsiyani oshirishga xizmat qiladi. Shu ma'noda, baholash o'quvchini jarayonga faol jalb etuvchi, o'z-o'zini baholash va refleksiyaning kuchaytiruvchi jarayon sifatida ko'rilishi lozim.

Biroq amaliyotda ta'lim muassasalarining aksariyatida baholash tizimi asosan summativ baholashga, ya'ni yakuniy natijani qayd etishga qaratilgan bo'lib qolmoqda. Buning oqibatida o'quvchilarni rivojlantirishga xizmat qiladigan tahliliy mexanizmlar yetarli darajada ishga tushmaydi. O'quvchilar o'z xatolarini tahlil qilmaydi, o'qituvchilar esa o'qitish strategiyasini natijalarga asoslangan holda qayta ko'rib chiqish imkoniga ega bo'lmaydi. Ta'lim tahliliga ko'ra, o'quv jarayonida baholash natijalaridan samarali foydalanish ta'lim sifatini 20–25 foizga oshirish potentsialiga ega, ammo rivojlanish uchun tahliliy yondashuv yetarlicha yo'lga qo'yilmagan.

So'nggi yillarda dunyo ta'lim tizimi "assessment of learning"dan "assessment for learning"ga o'tish jarayonini boshdan kechirmoqda. Bu yondashuvda baholash o'qitishdan keyin emas, balki o'qitish davomida amalga oshiriladi va uning asosiy vazifasi o'quvchini rivojlantirishdan iborat bo'ladi.

Rivojlantiruvchi baholashning markazida tahliliy yondashuv turadi. Ya'ni, o'quvchi olgan ball yoki natija yetarli emas — bu natijaning sabablari, xatolar, bo'sh joylar, rivojlanish nuqtalari aniqlanishi kerak [2]. Ma'lumotlariga ko'ra, ta'lim tizimida baholash natijalarini tahlil qilish orqali individual o'quv yo'nalishlarini belgilash va o'qitish jarayonini moslashtirish o'quvchilarning o'zlashtirishidagi tafovutlarni kamaytiradi va teng ta'lim imkoniyatlarini ta'minlaydi.

Afsuski, amaliyot shuni ko'rsatadiki, o'qituvchilar tomonidan baholash natijalari bo'yicha muntazam tahlil olib borilmaydi yoki bu jarayon faqat formal ko'rinishda tashkil etiladi.

O'quvchilarning xatolari va muvaffaqiyatlari tizimli qayd etilmaydi, o'quvchi profili yoki individual rivojlanish xaritasi shakllantirilmaydi. Baholash jarayonida olingan ma'lumotlardan o'qitish strategiyasini optimallashtirish uchun foydalanish darajasi pastligicha qolmoqda [3]

Natijada baholash faqat reyting qo'yish vositasiga aylanib, uning rivojlantiruvchi funksiyasi yetarlicha ishlamaydi.

Shu nuqtai nazardan, ushbu tadqiqotning dolzarbligi baholash natijalari asosida rivojlantiruvchi tahlil metodikasini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish ehtiyoji bilan belgilanadi.

Rivojlantiruvchi tahlil metodikasi o'quv jarayonini chuqur monitoring qilish, natijalarga asoslanib tahliliy xulosa chiqarish, o'quvchilarda uchraydigan kompetensiya bo'shliqlarini aniqlash, ularni bartaraf etish bo'yicha individual va guruhli yondashuvlarni ishlab chiqish, shuningdek, o'qituvchilarning metodik mahoratini oshirishga xizmat qiladi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi — baholash natijalariga tayanib, o'quvchilarning individual rivojlanish trayektoriyasini shakllantirish va o'qitish jarayonini takomillashtirishga imkon beruvchi aniq, mezonlashtirilgan va samarali rivojlantiruvchi tahlil metodikasini ishlab

chiqishdan iborat. Bu metodika orqali o'qituvchi baholash natijalarini ko'p manbali axborot sifatida qabul qiladi, ularni qayta ishlaydi va tahlil asosida yangi o'qitish strategiyalarini shakllantiradi.

Metodologiya Ushbu tadqiqot baholash natijalari asosida rivojlantiruvchi tahlil metodikasini ishlab chiqish jarayonida bir nechta ilmiy-uslubiy yondashuvlarning uyg'unlashuvi asosida amalga oshirildi. Metodik asoslar zamonaviy pedagogik diagnostika, formativen baholash nazariyalari, ta'lim sifatini monitoring qilish tizimlari hamda xalqaro baholash tajribalariga tayangan holda ishlab chiqildi. Tadqiqot dizayni kompleks xarakterga ega bo'lib, nazariy, taqqoslovchi, empirik va statistik tahlil metodlari bir-birini to'ldirgan holda qo'llandi.

1. Nazariy tahlil metodi

Tadqiqotning boshlang'ich bosqichi sifatida baholashning nazariy asoslari, formativen baholashning rivojlantiruvchi roli, diagnostika va monitoring mexanizmlarini o'rganuvchi ilmiy manbalar tahlil qilindi. Xususan, Black va Wiliam tomonidan ishlab chiqilgan "assessment for learning" konsepsiyasi, Stigginsning rivojlantiruvchi baholash modeli, Shute tomonidan taklif etilgan feedbackning o'quv faoliyatiga ta'siri haqidagi nazariyalar chuqur o'rganildi.

Nazariy tahlil natijasida baholash jarayonini faqat natijani qayd etish bilan cheklab qo'yish zamonaviy ta'lim talablariga mos emasligi, aksincha baholashni tahliliy va rivojlantiruvchi mexanizm sifatida qurish zarurligi aniqlandi. Shu asosda tadqiqotning konseptual modeli ishlab chiqildi.

2. Taqqoslash va umumlashtirish metodi

Xalqaro ta'lim tizimlarida baholash natijalaridan foydalanish bo'yicha mavjud tajribalarni solishtirish tadqiqotning muhim bosqichi bo'ldi. OECD, Cambridge Assessment, Finlandiya va Janubiy Koreya ta'lim tizimlari o'rganilib, ularning baholashda foydalaniladigan diagnostik yondashuvlari, individual rivojlanish monitoringi, o'quvchi portfeli tizimi va feedback mexanizmlari taqqoslandi.

Finlandiya ta'lim tizimi o'quvchi markazli yondashuvi, shuningdek o'quvchilar uchun muntazam rivojlantiruvchi fikr-munosabat berilishi bilan ajralib turadi [4]. Janubiy Koreya tizimida esa o'quvchilar natijalari asosida individual ta'lim rejalari tuzilishi samarali deb topilgan. Cambridge Assessment tomonidan taklif etilgan "data-informed teaching" modeli o'qitish strategiyasini o'quvchi natijalari asosida qayta tuzishning ilmiy asosini beradi.

Natijalar Ushbu tadqiqot doirasida olib borilgan tajriba-sinov ishlari baholash natijalariga asoslangan rivojlantiruvchi tahlil metodikasining zarurligi, ahamiyati va samaradorligini tasdiqladi. Empirik ma'lumotlar, statistik tahlillar va kuzatuvlar asosida quyidagi asosiy natijalar aniqlandi.

1. Baholashdagi asosiy muammolar aniqlangan

Tajriba-sinov jarayonining dastlabki bosqichida ta'lim muassasalarining baholash jarayonida uchraydigan amaliy muammolar tizimli ravishda o'rganildi. 216 nafar o'quvchi va 34 nafar o'qituvchi ishtirok etgan diagnostika natijalari baholash jarayonida rivojlantiruvchi yondashuv yetarlicha qo'llanilmayotganini ko'rsatdi. Xususan:

- Baholash natijalari tizimli tahlil qilinmaydi — 64%. O'qituvchilarning aksariyati olingan natijalarni faqat reyting sifatida qabul qilib, ulardan o'quv jarayonini takomillashtirish uchun foydalanmaydi. Bu ma'lumotlarida qayd etilgan muammo bilan mos keladi: ko'plab ta'lim tizimlarida baholash ma'lumotlari yetarlicha tahliliy qayta ishlanmaydi.

- Rivojlantiruvchi tahlil bo'yicha metodik ko'rsatmalar yetishmaydi — 72%. O'qituvchilar ko'pincha qanday qilib natijalarni chuqur tahlil qilish, o'quvchi bo'yicha individual rivojlanish

xaritasini tuzish yoki tahlilga asoslangan rejalashtirishni amalga oshirish bo'yicha aniq metodik ko'rsatmalarga ega emaslar.

Mazkur muammolar rivojlantiruvchi tahlil metodikasini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etishning zarurligini tasdiqlaydi.

2. Rivojlantiruvchi tahlil metodikasi modeli ishlab chiqildi

Tadqiqot davomida diagnostik ma'lumotlarni qayta ishlash, ularni tahlil qilish va o'quvchilarning individual rivojlanishini rejalashtirishga xizmat qiluvchi rivojlantiruvchi tahlil metodikasi modeli ishlab chiqildi. Model quyidagi to'rt bosqichdan iborat bo'ldi:

1-bosqich. Diagnostik ma'lumotlarni yig'ish

Ushbu bosqichda o'quvchilarning bilim va kompetensiyalarini baholovchi turli manbalar orqali ma'lumotlar jamlandi:

- joriy, oraliq va yakuniy nazorat baholari;
- test natijalari;
- kuzatuv varaqalari;
- o'quvchi portfeli (portfolio) materiallari.

2-bosqich. Ma'lumotlarni tahlil qilish

Yig'ilgan diagnostik ma'lumotlar asosida:

- individual kompetensiya xaritasi tuzildi;
- o'quvchining muvaffaqiyat nuqtalari va bo'sh joylari aniqlandi;
- foizlar, o'rtacha ball, dinamik ko'rsatkichlar, dispersiya va samaradorlik koeffitsiyenti

kabi statistik tahlillar amalga oshirildi.

Muhokama Ushbu tadqiqot natijalari baholash jarayonining an'anaviy nazorat funksiyasidan tashqari, o'quvchilarning individual rivojlanishiga yo'naltirilgan kuchli pedagogik mexanizm sifatida qaralishi lozimligini tasdiqladi. Baholash tizimidan diagnostik va tahliliy manba sifatida foydalanish o'quvchilarning bilim darajasini chuqurroq anglashiga, o'z xatolarini ko'ra olishiga va ularni bartaraf etishga yo'naltiradi. Bu esa ta'lim jarayonining samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Shunga qaramay, metodikani keng miqyosda joriy etish bir qator dolzarb masalalarni kun tartibiga olib chiqadi:

1) O'qituvchilarning baholash bo'yicha raqamli savodxonligini oshirish zarur.

Zamonaviy baholash jarayoni raqamli platformalar, elektron portfellar, onlayn monitoring vositalari orqali amalga oshirilayotganini hisobga olsak, o'qituvchilarning digital kompetensiyalarini kuchaytirish muhim vazifadir.

2) Tahliliy ko'nikmalarni rivojlantirish talab etiladi.

Baholash natijalarini to'plashning o'zi yetarli emas — ular chuqur tahlil qilinishi, statistik ko'rsatkichlar asosida xulosa chiqarilishi, natijalar asosida strategik chora-tadbirlar ishlab chiqilishi kerak. Bu jarayon o'qituvchilardan analitik fikrlashni, ma'lumotlarni qayta ishlash ko'nikmalarini talab etadi.

3) Yagona elektron baholash tizimi joriy etilishi kerak.

Umuman olganda, tadqiqot baholash jarayonini modernizatsiya qilish, uni o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga xizmat qildirish hamda o'qituvchilarning metodik faoliyatini yanada takomillashtirish uchun rivojlantiruvchi tahlil yondamuvu juda katta potensialga ega ekanini ko'rsatdi. Rivojlantiruvchi tahlil — bu nafaqat baho qo'yish, balki o'quvchini rivojlantirishga qaratilgan o'qitish falsafasidir.

Xulosa Ushbu tadqiqot baholash natijalari asosida rivojlantiruvchi tahlil metodikasini ishlab chiqishning ta'lim jarayonidagi o'rni va ahamiyatini chuqur asoslab berdi. Olingan ilmiy natijalar shuni ko'rsatadiki, an'anaviy baholash yondashuvlari o'quvchini faqat natija egasi sifatida ko'radigan, yutuq va kamchiliklarni qayd etish bilan cheklanuvchi tizim bo'lib qolmoqda. Zamonaviy pedagogika esa baholashni o'quvchini rivojlantirish, ularning fikrlash salohiyatini kengaytirish, xatolar ustida ishlash va o'quv jarayonini optimallashtirishga xizmat qiluvchi vosita sifatida talqin etadi

Tadqiqot davomida ishlab chiqilgan rivojlantiruvchi tahlil metodikasi bir necha yo'nalishlarda yuqori samaradorlikka ega ekanligi bilan ajralib turadi. Birinchidan, metodika o'quvchilarning individual rivojlanishini boshqarish imkonini beradi. Diagnostik ma'lumotlarni tizimli yig'ish, ularni chuqur tahlil qilish va individual rivojlanish xaritalarini ishlab chiqish o'quvchilarning bo'sh joylarini aniqlash va ularni bartaraf etishga yo'naltirilgan pedagogik yechimlarni shakllantiradi. Shute ta'kidlaganidek, o'quvchiga to'g'ri feedback berilishi natijalar o'sishining eng muhim omillaridan biridir [7]. Tadqiqot jarayonida bu holat 1,7 baravar yuqori o'sish ko'rsatkichlari bilan o'z aksini topdi.

Yakuniy xulosa sifatida aytish mumkinki, baholash natijalariga asoslangan rivojlantiruvchi tahlil metodikasini ishlab chiqish va uni ta'lim jarayoniga joriy etish o'quvchilarning individual rivojlanishini qo'llab-quvvatlash, o'qituvchilarning pedagogik faoliyatini takomillashtirish va ta'limning umumiy sifatini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

Ushbu yondashuv nafaqat nazariy jihatdan asoslangan, balki amaliyotda samarali ekanligi bilan ham alohida ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Olimov, T. H. (2019). SPIRITUAL AND MORAL ASPECTS OF THE FORMATION OF CIVIL CULTURE IN FUTURE SPECIALISTS OF HIGHER EDUCATION. *Theoretical & Applied Science*, (12), 662-665.
2. Olimov, T. H. (2020). The image of a modern teacher in the formation of civic culture among future highly educated specialists. *Pedagogical skill-Bukhara*, 5.
3. Olimov, T. H. (2019). Development issues of civil society and culture in the work of Eastern thinkers. *Pedagogical skill-Bukhara*, 2.
4. Olimov, T. H. (2016). Formation of self-awareness in youth. *Social and humanitarian sciences in the educational system.-Tashkent*, 4.
5. Olimov, T. (2020). BO'LAJAK OLIY MA'LUMOTLI MUTAXASISLARDA FUQAROLIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING AYRIM YO'NALISHLARI. *FAN, TA'LIM VA AMALIYOTNING INTEGRASIYASI*, 1(1), 20-27.
6. Olimov, T. THE ROLE OF NATIONAL SPIRITUALITY AND VALUES IN THE DEVELOPMENT OF CIVIL CULTURE IN FUTURE SPECIALISTS WITH HIGHER EDUCATION.
7. Black, P., & Wiliam, D. (1998). Inside the Black Box: Raising Standards Through Classroom Assessment. *Phi Delta Kappan*, 80(2), 139-148.